

KÖVÉR LAJOS

Claude Vanel magyar históriája

A 17. század végének magyar ügyekben minden bizonnyal az egyik legolvasottabb szerzője Claude Vanel volt, akinek a magyar történelemről szóló írásai tulajdonképpen Claude-Louis-Michel de Sacy művének 1778-as megjelenéséig a legrészletesebb magyar történelmi ismereteket kínálják a francia nyelven olvasók számára.¹

Érdemben nem sokat tudunk róla. A magyar történelemről szóló munkásságával legutóbb Bóka Éva foglalkozott.² Magyarországra vonatkozó, név nélkül megjelent egyik legjelentősebb művének (*Histoire des troubles de Hongrie*) különböző kiadásait Hóman Bálint vette számba.³ Az anonimitás apropóján néhányan úgy vélték, hogy valójában Robert Townson, a híres angol utazó az említett mű fel nem tüntetett szerzője, jóllehet ezen állításnak nincs érdemi realitása.⁴ Az „életrajz”, ami jelen esetben néhány sort jelent, a Pierre Larousse-féle *Grand dictionnaire*-ben olvasható. E szerint a 17. század második felében élt és munkássága Montpellier számvevőszékéhez kötötte.⁵ A szócikk szerzője két munkáját említi meg; egyrészt utal az *Histoire du temps, ou Journal galant* címen 1685-ben megjelent írására, valamint jelzi azt, hogy a *Les Galanteries des rois de France* igen olvasott volt a maga idejében.⁶ Ehhez képest a Bibliothèque nationale katalógusának 101. kötetében egy olyan termékeny szerző profilja rajzolódik ki, aki saját korának, azaz a Szent Liga háborújának apropóján tudósításokat, tulajdonképpen népszerű történelmet ír.

¹ Claude-Louis-Michel de Sacy: *Histoire générale de Hongrie depuis la première invasion des Huns jusqu'à nos jours*. 2 k. Demonville, Paris, 1778. Sacyra vonatkozóan ld. Köpeczi Béla: *Egy felvilágosult magyar történelem* című tanulmányát. In: Köpeczi Béla: *Magyarok és franciák XIV. Lajostól a francia forradalomig*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1985. 373–402.

² Bóka Éva: Jean de Vanel Magyarországról (Párizs, 1688.). *Történelmi Szemle*, 28. évf. (1985), 4. sz. 591–601.

³ Hóman Bálint: A „Histoire des troubles de Hongrie” kiadásai. *Magyar Könyvszemle*, 1925. XXXII. köt. 134–140.

⁴ Townsonra vonatkozóan ld. Kökény Andrea: Robert Townson utazásai Magyarországon 1793. *Aetas*, 28. évf. (2013), 3. sz. 119–140.

⁵ Pierre Larousse: *Grand dictionnaire universel du XIXe siècle*. Nîmes, 1886–1876. [Reprint 1991.] 24. k. 762. Ld. még <http://www.idref.fr/074002910>, letöltés: 2017. augusztus 12.

⁶ Claude Vanel: *Histoire du temps, ou Journal galant par Monsieur V**** [Vanel], conseiller du roy en sa Chambre des comptes de Montpélier...* Auroy, Paris, 1685.; Claude Vanel: *Galanteries des rois de France depuis le commencement de la monarchie jusques à présent...* Bruxelles, 1694.

Munkássága szerteágazó. Áttekintette saját nemzete históriáját, amelynek utolsó kiadása az 1738-as esztendőből származik. Megírta Nagy-Britannia, illetve Spanyolország történetét. Az egyiknek épp véget ért a polgárháborúja, a másik pedig bizonytalan trónutódlása kapcsán áll a 17. század utolsó évtizedeiben a francia érdeklődés homlokterében. Össze gyűjtötte emellett a konklávék történetét, így ez a kollekció is megért több bővített újrakiadást. Természetesen korának nagy eseménye, a törökellenes harcok eseménysorozata kiemelt helyet kap munkásságában; e tárgykörben a törökök történetét és a magyarok históriáját tanulmányozza. Az említett katalógus öt oldalon keresztül sorolja fel a Vanel-munkákat, melyek közül a fentebb ismertetett tárgykörben az alábbi művek említendők: *Galanteries des rois de France depuis le commencement de la monarchie jusques à présent...* Bruxelles, 1694.; *Galanteries des rois de France depuis le commencement de la monarchie. Nouvelle édition, enrichie de figures en taille-douce de B. Picart, et augmentées des Amours des rois de France sous plusieurs races, tirées de l'Histoire de la ville de Paris par Mr. Henri Sauval...* Suivant la copie imprimée à Paris, chez C. Moette, 1738.; *Abrégé nouveau de l'histoire générale d'Angleterre, d'Ecosse et d'Irlande et des autres païs qui composent le royaume de la Grande Bretagne.* Paris, C. Osmont, 1689.; *Abrégé nouveau de l'Histoire générale d'Espagne, contenant ce qui s'est passé dans les païs dépendans de cette monarchie, depuis son origine jusqu'à présent.* Paris, Osmont, 1689.; *Histoire des conclaves depuis Clément V jusqu'à présent, enrichie de plusieurs Mémoires qui contiennent l'Histoire du Pape et des Cardinaux d'aujourd'hui, et celle des principales familles de Rome, où l'on apprend quantité de particularités de cette Cour, avec un discours qui explique toutes les cérémonies, etc ... , avec additions par le baron de Huyssen.* 3ème éd. augm. du conclave de Clément XI et d'un Traité de l'origine des Cardinaux et des Légats, Cologne, 1703.; *Abrégé nouveau de l'histoire générale des Turcs, où sont décrits les événemens et les révolutions arrivées dans cette vaste monarchie, depuis son établissement jusqu'à présent, avec les portraits des empereurs ottomans...* chez Charles Osmont, Paris, 1689.; *Histoire des troubles de Hongrie,* Paris, Vve C. Blageart, 6 vol. 1685-1688.; *Le Royaume de la Hongrie ou description nouvelle, Chronologique, Géographique de ce Royaume selon d'estat auquel il se trouve à present et des choses les plus memorables y arrivées,* Cologne, Chez Pierre le Jeune, 1686.⁷

Ebből a tárgykörök bemutatására hivatott válogatásból nem csak az derül ki, hogy Vanel valóban aktuális és a kor olvasó emberét érdeklő témakörök történetének megírására vállalkozó állami tisztviselő, hanem az impresszumok tanulsága szerint az is, hogy – a török történelemmel foglalkozó munka kivételével – bizony nincsen feltüntetve a szerző neve. A névtelenségbe burkolódzó Claude Vanel életművét – ne feledjük, hogy a kor kedvelte az anonimitást, illetve az álneveket – a 19. század első felében élt híres bibliográfus, Louis-Nicolas Barbier térképezte fel, akinek a névtelenséget, illetve az álneveket feloldó szótára alapján közli a Bibliothèque National katalógusa Vanel összes műveinek listáját.⁸

Jellemzőképp Barbier megemlíti, hogy bár számos esetben a montpellier-i tanácsos nevét nem is tudhatta a kor, munkái annál olvasottabbak voltak, végtére mindig olyan kér-

⁷ *Catalogue général des livres imprimés de la Bibliothèque Nationale*, tom. CCI. Paris, MDCCCCLXXI. 627–631.

⁸ Larousse: *Grand dictionnaire universel...* i. m. 2. k. 1990. 219–220.

dések történeti feldolgozásához nyúlt, „melyek alapján joggal számíthatott az olvasó kegyelme”.⁹

Első magyar tárgyú munkája 1685-ben *Histoire des troubles de Hongrie* címen jelent meg. Ezzel a címmel Vanel tulajdonképpen arra utal, hogy írását bizonyos értelemben Fumée 16–17. század fordulóján megjelent írásainak folytatása gyanánt is szánja. (Martin Fumée: *Histoire des troubles de Hongrie, contenant la pitoyable perte et ruine de ce royaume et les guerres advenues de ce temps en iceluy, entre les chrestiens et les Turcs, par Mart. Fumée, sieur de Genillé...* Paris, M. Sonnius, 1595., illetve *Histoire générale des troubles de Hongrie et Transylvanie, par Mart. Fumée*, Paris, Fouet, 1608., továbbá Martin Fumée – Nicolas de Montreux: *Histoire générale des troubles de Hongrie et de Transylvanie, contenant la pitoyable perte et ruine de ces royaumes, par Martin Fumée; avec la continuation par N. De Montreux*, Paris, Rob. Fouet, 1608. és ugyancsak e két szerzőtől a *Histoire générale des troubles de Hongrie et Transylvanie, contenant la pitoyable perte et ruine de ces royaumes et des guerres advenues de ce temps en iceux entre les chrestiens et les Turcs... par Mart. Fumée... Tome I. Histoire universelle des guerres du Turc, depuis l'an 1565 jusques à la trefve faite en l'année 1606... Tome II. Par N. de Montreux...* Paris, R. Fouet, 1608.)

Az a tény, hogy Vanel Magyarországról szóló munkái igen sok variációban nagyjából hasonló címen, lényegében a 18. század első harmadáig bezáróan felbukkannak a francia könyvpiacra, arra figyelmeztet, hogy munkái érdemi és valóban fontos szerepet játszottak a magyarsággal történeti rétegeinek vonatkozásában. A magunk részéről az alábbiakban a *Le Royaume de la Hongrie ou description nouvelle, Chronologique, Géographique de ce Royaume selon d'estat auquel il se trouve à present et des choses les plus memorables y arrivées...* című munkáját elemezzük, egyrészt azért, mert ez fogja át legteljesebben a magyar históriát, másrészt pedig azért, mert az ekkor egyre divatosabbá váló történeti szótár-irodalom műfaji kritériumai szerint dolgozik. Claude Vanel tehát „klasszikus” szótáríró, akiről minden különösebb túlzás nélkül leírhatjuk: ő az első magyar történeti szótár megalkotója francia nyelven.¹⁰

Narratívája az átfogó, felvezető fejezetek mellett, amelyek az általános tudnivalókat tartalmazzák, a városnevek címszava alatt megírt történelem. Helyenként száraz adatok, máskor anekdotikus történetek és epizódok sajátos együttese magyarsággépének letéteményese.

Munkájának szerkezeti felépítése a következő tárgyköröket fogja át: a földrajzi tér behatárolása; Magyarország és lakói; a térség történetének áttekintése a magyarok bejöveteléig; a magyar királyok családfája; a magyar történelem bibliográfiája; a jelenkori Magyarország legfontosabb városainak bemutatása a közelmúlt aktuális történéseinek jegyében. Magyarország általános leírása az ország domborzati viszonyainak és vizeinek ismertetéséből áll, végül áttekinti a Magyar Királyság jelen állapotát, különös tekintettel a társadalmi viszonyokra.

⁹ Louis-Nicolas Barbier: *Dictionnaire des ouvrages anonymes et pseudonymes composés, traduits ou publiés en français et en latin, avec les noms des auteurs, traducteurs et éditeurs; accompagné de notes historiques et critiques* par M. Barbier. 4. k. Barrois l'ainé, Paris, 1822–1827. 189.

¹⁰ *Le Royaume de la Hongrie ou description nouvelle, Chronologique, Géographique de ce Royaume selon d'estat auquel il se trouve à present et des choses les plus memorables y arrivées*. P. le Jeune, Cologne, 1686.

Magyarország általános leírásánál a folyók kapcsán annyit jegyzünk meg, hogy részletesen bemutatja az ország folyóit, így a Dunát, amely az ország leghosszabb folyója, a Tiszát, a Marost, a Rábát, a Drávát, a Szávát, a Sárvizt, a Garamot és a Vágot. Megemlíti ezek szépségét és a legendás halbőséget. Utal arra, hogy a királyságban a sok folyó mellett számos tó található. Ezek közül legnagyobb a Veszprém és Dráva között elterülő Balaton (Volcea). Lápos és ingoványos világ Magyarország, amelynek előnye a vadvízi világ madárbősége csakúgy, mint az erdők vadgazdagsága, viszont a folyók árterén kialakult hatalmas mocsárvilág kapcsán megemlíti a külföldi számára szokatlanul nehezen elviselhető, egészségtelen (*malfaisant*) környezeti viszonyokat.¹¹

Magyarország jelen állapotának áttekintésekor azt írja, hogy az egész királyság *comté*kra van felosztva, ezek követeket küldenek a diétára, amelyet a királyság törvényei szerint háromévente kell összehívni. Ez a gyűlés mintegy a társadalom tükörképe gyanánt négy rendből áll, úgymint a papságból (*Du Clergés*), a főurakból (*Des Barons*), a nemeségből (*Des Nobles*) és a városok (*Des Villes Royales & Libres*) követeiből.¹² A gyűlések joga a nádorválasztás, a nádor magyar kell legyen, személye döntő befolyással bír a hadsereg és a törvénykezés dolgainak mindenkori alakulásában. A főuraknak hűbéreseik felett akkora a hatalmuk, hogy saját birtokaikon kiskirálynak tekintik őket. Jövedelmük óriási, ami lehetőséget nyújt nekik arra, hogy jelentős csapategységeket állítsanak fel.¹³

A fenti általános megállapítások után – megmaradva a szerző logikájánál – az első fejezet a szótáríró ama hitvallásának szellemében fogant, amely szerint a történelem megértésének a kulcsa az adott országnak és az adott helyszínek az alapos megismerésében rejlik.¹⁴ Így megadja a földrajzi tér koordinátáit, amelyet régen *Pannóniának*, napjainkban a törökök *Madzsarnak* (*Magiar*), a szlávok *Wegierskának*, a németek *Hungerlandnak*, az itáliaiak és a spanyolok *Ongariaként*, illetve *Ungariaként*, a franciák *Hongrie-ként* emlegetnek.

Jelenleg a Magyar Királyság az osztrák ház legitimációjának része; Északról Lengyelország és Oroszország, délről Szerbia és Bosznia, keletről Erdély, nyugatról pedig Morávia, Ausztria és Stíria határolják. Itt csak felsorolás szintjén említi a folyókat, melyekről már fentebb szoltunk. Megemlíti, hogy van egy török Magyarország és egy Magyar Királyság, amelyet említett legitimációja Ausztriához köt.¹⁵

A második fejezetben utal Magyarország hőforrásaira, külön kiemeli a bányákat a só, a higany és egyéb ércek kapcsán, elismerően szól a magyar állattenyésztésről, kiemeli a bőséges szarvasmarha-állományt és a nagyszarvú juhok dús, göndör gyapját.¹⁶ A magyarokról azt írja, hogy harcosak, bátrak, ám kegyetlenek. Szerzőnk szerint ezen egyáltalán nem kell meglepődni, végtére a barbárok leszármazottairól van szó. Ennek a többnyire 18. századi francia közvéleménybeli megállapításnak a gyökerei tehát a 17. századig nyúlnak vissza, sőt mi több, Vanelnél konkrét történeti érvelést is találunk a magyarok barbár mentalitásának historiabeli gyökerei vonatkozásában. A szerző végkövetkeztetése ezzel együtt még

¹¹ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 3., 89–98.

¹² Uo. 8–9.

¹³ Uo. 102–106.

¹⁴ Köpeczi Béla: *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*. Akadémiai Könyvkiadó, Budapest, 1966. 407.

¹⁵ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 1–3.

¹⁶ Uo. 4.

nem nevezhető pejoratívna – a magyarellenes bécsi propaganda, úgy tűnik, Vanel esetében még nem igazán hatásos –, ugyanis a többnyire számos nyelven beszélő és a latin nyelvet is használó, a lovait, a vadászatot kedvelő nemes embert nagyszerűnek tartja („y sont magnifiques”). Hozzáteszi ehhez szabadságszeretetét és kihangsúlyozza németellenességét („ils n’aiment pas les Allemands”). Azt, hogy mégis Ausztriához kötötték a magyarok a sorsukat, véleménye szerint a törökellenes háborúk reálpolitikai kompromisszuma!

Az ország legnagyobb ereje egyébiránt a franciák előtt ez idő tájt ismertté váló magyar könnyűlovas, akit Vanel megcsodál; *cavalière légère*-ként jellemzi a „Hussard”-t, de ugyanilyen elismerően szól a gyalogos fegyvernemet képviselő hajdúról („Heyduques”) is.¹⁷ Úgy tűnik Vanel e megjegyzéséből, hogy tud arról az érdeklődésről, amelyet hazájában ez idő tájt kezdenek tanúsítani a magyar huszár iránt, illetve a magyar huszárról szóló híradása csak tovább erősíti ezt a már meglévő érdeklődést.¹⁸

A mű harmadik fejezetében a magyar történelem kapcsán fontos szerepet játszó fejedelmek és népek történetét veszi számba (*Prince & Nations qui ont fait progrès en Hongrie*). Így a rómaikat említi elsőnek Julius Caesar és utódai Pannoniájának apropóján, majd a gótok és végül számos barbár nép ideiglenes otthona e terület. Az egyre erősebb barbár invázió csúcspontja az Isten ostoraként emlegetett Attila, aki itt halt meg a Tisza táján. Története folytatásában leírja, hogy a hunok még egyszer visszatérnek Pannóniába Álmos (Amé) vezetésével; ennek a vezérnek (*le premier grand-prince des magyars*) leiszármazottai az Árpádok (*Arphad*) és ettől kezdve már a „Huns” helyett „Magyars” néven lesz említve e térség.

A magyarok első, legjelentősebb fejedelmeként Gézát (*Geiza*) jelöli, jóllehet a királyság létrejötté fiának, Szent Istvánnak (*Saint-Etienne*) a műve, akit egyesek szerint 1000-ban, mások szerint 1020-ban koronáztak királlyá. Egészen Nagy Lajos haláláig (*Louis, dit le Grand*) ugyanis, szerencsésen kormányozták ezt az országot, ám Lajos halála után jelentkeznek először a viszály jelei. Példaként hozza erre, hogy sokan nem voltak megelégedve Lajos király vejeinek, Luxemburgi Zsigmondnak 14. század végi uralkodásával, ezért meghívják a trónra Durazzói Károlyt (*Charles de Duras*). Mindez akkor történt, amikor a török veszély már egyre komolyabb fenyegetést jelentett és itt kezdődött a királyság romlása. (*Ce fût commencement des malheurs de ce Royaume, qui depuis l’en 1394 a esté presque toujours le Théâtre de la Guerre.*) Mindez elvezetett Mohácshoz, II. Lajos király (*Louis le Jeune*) halálához. Ezután már kettészakadt az ország, hisz egyesek az osztrák házat tekintették legitimnek, ám a Pártütők (*Infideles*) Szapolyai Jánost (*Jean de Zapol*) ismerték el törvényes uruknak, akinek halála után végül ausztriai Ferdinánd került ki győztesen a trónviszályból, csakhogy addigra odalett az ország a vallási viszályok, cselszövésék, pártütések és árulások eredményeképpen.¹⁹

A következő fejezetben közli a szerző a Magyar Királyok névsorát, melyre még visszatérünk, illetve e mű VI. fejezete nem más, mint egy magyar történelmi bibliográfia. E két fejezet külön jelentőséggel bír, mert úgy tűnik, Vanel ezeket a „paneleket” mindegyik Ma-

¹⁷ Uo. 5.

¹⁸ A „könnyűcsapat” francia recepciójára vonatkozóan ld. Tóth Ferenc: *Ascension sociale et identité nationale. Intégration de l’immigration hongroise dans la société française au cours du XVIIIe siècle (1692-1815)*. Nemzetközi Hungarológiai Központ, Budapest, 2000. 115–134.; 348–350.

¹⁹ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 3–10.

gyarországgal kapcsolatos munkájába belefűzi, hiszen megtalálható a Köpeczi használat Vanel-írásokban csakúgy, mint az itt szóban forgó *Le Royaume de la Hongrie*-ban!

Ezt követően a munka Alsó- és Felső-Magyarország akkor divatos felosztásában áttekinti a magyar városokat.²⁰ Ennek keretében tulajdonképpen a törökellenes harcok és egyéb nevezetességek szempontrendszerében történelmet ír. Az alábbiakban – a Vanel emlegette városokból kiindulva – nézzük, hogyan látja Vanel a magyar történelem némely szeletét.

Nitrie (Nyitra),²¹ Cassovie, Caschaw (Kassa),²² Fillek (Fülek), Epeire, Eperia (Eperjes),²³ Mongacz (Munkács),²⁴ Tokay (Tokaj)²⁵ azok a helységnevek, amelyek alapján a Tököli-mozgalomról kapunk tájékoztatást. Ennek középpontjában kétségtelenül Tököli áll a maga színes egyéniségével. E sajátos keretbe zártan kerül sor lényegében a Tököli Imre vezette mozgalom kialakulásának, lefolyásának és hanyatlásának tudósítás jellegű, regényes ismertetésére. Vanel e könyve megjelenésekor a mozgalom elhalása már nyilvánvaló, a szerző a *Munkács* címszó alatt meg is jegyzi, hogy a sok hamis nagyravágás ma már nem több egy sarokba szorított asszony hősi kitartásánál. A kuruc remények, álmok szertefoszlanak látszanak – írja a szerző 1686-ban megjelent művében, imponálóan friss „híryanag” birtokában.²⁶ A Vanel rajzolta Tököli-kép konklúziója mozaikszerűsége ellenére is sokatmondó, hisz a bátorság hamis célok szolgálatában semmivé lesz, s ez a Tököli által bejárt életpálya tanulsága. A törökkel, az ősi ellenséggel való szövetség, a törvényes uralkodóval történő szembefordulás csak ide vezethet Claude Vanel interpretációjában, ami persze XIV. Lajos Franciaországának is fontos áthallása!

Az „álhatatlan magyarok” toposz születésénél vagyunk, amelyet a hajdúk példáján „modellez” Claude Vanel a *Vicegrade* (Visegrád) címszó alatt, amikor is szerinte a hajdúk követték el a világtörténelem legnagyobb árlását akkor, amikor Ahmed szultánnak visszaszolgáltatták e várat, amelyet Mátyás főherceg csapatai még III. Mohamed uralkodásakor visszafoglaltak.²⁷ Vanel, aki ismeretanyagának tekintélyes részét Brown útleírásából is meríti,²⁸ itt is az angol utazó kommentárját követi; csakhogy ami a brit szigetekről nézvést inkább egy viharos történelem szülte túlélési stratégia magatartásbeli következménye, az egy XIV. Lajos korabeli francia számára az álhatatlanság bélyege, az abszolút uralkodó elleni diverzió büntette lesz!

²⁰ „*La Haute est delà le Danube, vers la Pologne & Transylvanie, La Basse est au delà du même fleuve.*” Ez lényegében a *Cisdanubiana* és *Transdanubiana* elnevezésben gondolkodva azt a felosztást követi, amely szerint Felső-Magyarország a Duna balpartjától északra, illetve keletre eső területeket jelenti Lengyelország és Erdély irányába, míg Alsó-Magyarország a Dunától nyugatra és délre eső területek együttese. Ld. Uo. 1.

²¹ Uo. 15.

²² Uo. 17.

²³ Uo. 18.

²⁴ Uo. 27.

²⁵ Uo. 22–23.

²⁶ Uo. 27.

²⁷ Uo. 82

²⁸ Edward Brown (1644–1708) angol utazó. Műve, amelyet Vanel használ: *A brief account of some travels in Hungaria, Servia, Bulgaria, Macedonia, Thessaly, Austria, Styria, Carinthia, Carniola, and Friuli. As also some observations on the Gold, Silver, Copper, Quick-silver Mines, Baths, and Mineral Waters in those parts: with the Figures of some Habits and Remarkable places. By Edward Brown ... of the College of London...* Printed by T. R. Benj. Tooke, London, 1673.

A *Vicegrade* címszó sajátos, szemléletes ellentéppáron nyugszik. Fenn a letűnt múlt nagyszerű kövülete, a szép, kecses citadella, amelynek látványa a Dunakanyar vadregényes szépségével nyilván rabul ejti Vanel forrását, az angol utazót. A közelmúlt története, a jelen dimenziója viszont az árulás, a vár „visszajátszása” török kézre. Így aztán Visegrád Claude Vanel interpretációjában a hajdú árulás és az álhatatlan magyar jellem szimbólumává válik. A történeti hűség, amely ebben az összefüggésben persze másodlagos, egészen más. Visegrádot valójában Vincenzo Gonzaga mantovai herceg és Pálffy generális hadai foglalták vissza a töröktől 1595 szeptemberében. Az 1605-ös török támadás alkalmával viszont a várat a vallon zsoldosok kardcsapás nélkül átadták a töröknek. Homonnai Drugeth Bálint, Bocskai fejedelem hajdúinak fővezére meg éppenséggel csak keseregni tud azon, hogy a török „vezír (...) mostan Visegrádot megszállván megvette és tőlünk elidegenítette”.²⁹

A végvári harcokról és a törökellenes aktuálisan meginduló Szent Liga-felszabadító háborúról szóló tudósításoknak ideális kerete a geográfiai szótár testére szabott városcímszavak adta csoportosítási lehetősége, amely némiképp *ad hoc* jelleggel minden különösebb nehézség nélkül teszi beemelhetővé az épp aktuális eseményeket. Lám, a geográfiai szótár biztosította keretek „a napi tudósítás” eszközévé lesznek Vanel történetírásában!

A végvári harcok kapcsán mind a régebbi, mind az újabb események felbukkannak Vanel történeteiben. Temeswar (Temesvár)³⁰ Losonczy szerencsétlensége által lesz a pogány török szava hihetetlenységének, hamisságának szimbóluma. Nyilván kiemelt helyen szerepel az események között Agria (Eger),³¹ amelyet szerinte németül „Eger”-nek hívnak, magyarul pedig *Erlaw*-nak. Itt nyilvánvaló a csehországi Éger városával történő névcseré, amely a harmincéves háború apropóján a híres zsoldosvezér, Wallenstein megöletése révén vált ismert történelmi helyszínné. (Ez a névcseré visszaköszön még az egy bő évszázaddal későbbi történeti szótárakban is bizonyítva Vanel hatását!) Az 1552-es híres események, amelyet Chalcondile-ra³² hivatkozva részletesen is leír, természetesen Agria-Eger-Erlaw alatt játszódtak le. A helységet egy ugyanilyen nevű patakocská is átszeli, nagyon megerő-

²⁹ Tóth Sándor László: *A mezőkeresztesi csata és a tizenötéves háború*. Belvedere, Szeged, 2000. 176.; Homonnai Drugeth Bálint: *Napló*. In: Csonka Ferenc – Szakály Ferenc (szerk.): *Bocskai kíséretében a Rákosmezőn. Emlékiratok és iratok Bocskai István és Lalla Mehmed nagyvezír találkozásáról 1605. november. 11.* Európa, Budapest, 1988. 113.

³⁰ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 28.

³¹ A magyar Eger és a cseh Éger városát sűrűn összekeveri még a 18. századi szótáriróadalom. Éger a harmincéves háborúban Wallenstein megöletése kapcsán vált híressé, míg Eger az 1552-es török kudarc kapcsán válik Európa ismert városává.

³² Athenien Chalcondile, azaz CHALCONDYLE, Laonicus; ARTUS, Thomas, sieur d'Embry; MALINGRE, Claude; Vigenère, Blaise de; ISAAC, Jaspas: *L'Histoire de la decadence de l'empire grec, et établissement de celui des Turcs par Chalcondile Athenien. De la traduction de B. de Vigenere Bourbonnois, & illustrée par luy de curieuses recherches trouvées depuis son décès. Avec la continuation de la mesme histoire, depuis la ruine du Peloponese jusques à present, 1632 & des considerations sur icelle : a laquelle ont esté adjoütez les eloges des seigneurs othomans: plusieurs descriptions & figures representans au naturel les accoustremens des officiers de l'empereur turc, & des tableaux prophetiques predisans la ruine de la mesme monarchie, par Artus Thomas sieur d'Embry, parisien, avec privilege du Roy.* Chez Claude Cramoisy, rue Saint Jacques au Sacrifice d'Abel, Paris, 1632.

sített hely, püspöki székhely is, a kereszténység egyik legfontosabb védbástyája volt, míg nem a török elfoglalta 1596 októberében.³³

Persze nem ez az egyetlen pontatlanság, félrevezető névcseré Vanelnál. Newsolt (Besztercebányát) például Érsekújvárral (Newhausel, Neuhausel)³⁴ keveri össze, majd a spanyol történelemben egyébiránt igen járatos Vanel – ne feledjük, írt Spanyolország-történetet is – Charles-Bonaventure de Longueval, comte de Bucquoi élettörténetét meséli el Newsol (Vanel szerint ez Érsekújvár) címszó alatt. Bucquoi-ról elmondja: az Aranygyapjas rend lovagja (*Toison d'Or*), Arras és Calais hősi védője a hollandok ellenében, később II. Ferdinánd hadvezéréként a harmincéves háborúban 85 zászlót zsákmányolt az ellenségtől, egyik megállítója Bethlen Gábor 1620-as támadásának és Érsekújvár alatt egy kisebb csetepatéban megölték 1621. július 9-én.³⁵ Ez a rövid szócikk arra jó példa, hogy módszertanilag szinte bármely történeti anyag befogadására alkalmas a geográfiai szótár!

Természetesen a közelmúlt eseményei is fontos szerepet játszanak Claude Vanel írásában. Számára ez azért is fontos, mert „a nemrég volt, hogy is volt” figyelemfelkeltő ereje az új eseményhez kötődő forrás közlésére is sarkallja a szerzőt. Szerzőnk természetesen él ezzel a lehetőséggel. Ezt leginkább a *S. Godarr* (Szentgotthárd) címszó mutatja, amely nemcsak azért érdekes, mert a csata részletes leírását adva glorifikálja a keresztény győzelmet, hanem azért is, mert bölcsen hallgat az ezt követő szégyenletes vasvári béke kapcsán kialakult polémiákról, amelyet főképp a protestáns Európa tolerált nehezen.

Ismét tetten érhető, hogy a történész Vanel a feltétlen királyi hatalom, az abszolút monarchia híve és mellékesen XIV. Lajos Franciaországának engedelmes és jól fizetett „köz-tisztviselő”-je: kell-e több ok a lojalitásra? Tegyük hozzá rögtön: a Napkirály külpolitikája Bécs felszabadítása után éppenséggel nemigen érdeklődik a magyar rebelliók iránt! Az interpretáció, a kommentálás tehát elmarad, ám az adatok büvkörében gondolkodó szótáríró sajátos megoldást választ, a forrásközlést. Nem véletlen, hogy Tököli kapcsán közli a felkelők 1687-es manifesztumát.³⁶ Jelen esetben a vasvári béke szövegét tárja az olvasó elé.³⁷ Itt említendő még, hogy Zrínyi Miklósról elismeréssel ír a *Canisa* (Kanizsa) és főleg az *Esseck et son Pont* (Eszék és hídjá) címszó alatt. Kiemeli a horvát bán katonai zsenijét és emlékeztet arra, hogy legutóbb Zrínyi a híd felégetésével elvágta a Magyarországon harcoló törökök utánpótlási vonalát.³⁸

Természetesen szerepelnek a politikai központok, így mindenekelőtt Presbourg (Pozsony), Bude Offen (Buda) és Pest. Pozsonyt (Presbourg, Posonium, Pisonium, Flexum) bájos (*charmante*) városnak írja, amelyet Buda török általi elfoglalása óta Magyarország

³³ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 19–22.

³⁴ Hajdú-Moháros József: *Magyar településtár*. Kárpát-Pannon, Budapest, 2000. 25.; 57.

³⁵ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 34. Érsekújvárt, azaz Newhauselt meg *Owarral* (Magyaróvár) keveri. Ld. Uo. 16. Charles-Bonaventure de Longueval, comte de Bucquoi vonatkozásában ld. Louis Gabriel Michaud: *Biographie Universelle, Ancienne et Moderne*. 6. k. Michaud Frères, Paris, 1812. 220–221.

³⁶ Köpeczi: *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*. i. m. 408.

³⁷ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 122–125.

³⁸ Uo. 54.; 81–85. Zrínyi kapcsán itt említjük, hogy 1660-ban Jacobus Tollius németalföldi szerző magyarországi utazásakor járt Csáktornyan, ahol a gróf vendége volt. Ld. Szamota István: *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten*. Franklin-Társulat, Budapest, 1891. 284–287. Tollius útleírása csak 1700-ban látott napvilágot latinul!

fővárosának kell tekinteni, hisz nem csak az országos rendek gyűlésének színhelye, hanem Esztergom eleste óta érseki székhely is. Itt őrzik Szent István király koronáját, amelyet a magyarok különösen tisztelnek. A hagyomány úgy tartja, hogy angyal hozta és egyúttal a korona az ország sorsának letéteményese is. Akkor, amikor a magyar korona részletes leírását adja, szintén Brown alapján dolgozik, aki a korona másolatát személyesen is látta Lipót császár kincstárában.³⁹

Pest (Pesth): „Pest városa után az egész környéket Pest megyének hívják, ugyanis egész Magyarország éppen úgy, mint Anglia, grófságokra (*Comtés*) van osztva. (*Pesth. Elle donne le nom à tout le pais qui est environs & on le nomme à cause de cela Comitatus Pesthiensis, car la Hongrie est divisé en Comtés, aussi bien que l'Angleterre.*)⁴⁰) Vanel ehelyütt szó szerint veszi át Brown 1669–1670-es útleírásának Pestre vonatkozó részleteit, majd megtoldja azt a közelmúlt történéseivel. Így amikor 1684-ben a császári hadak körbezárták Budát, egyúttal Pestet is elfoglalták, de amikor elhagyták e székhelyt, lemondtak Pestről is.⁴¹

Buda (Bude) volt a török invázió előtt Magyarország fővárosa, amelyet a németek *Offen*-nek neveznek. Buda – írja Vanel – felső- és alsóvárosra osztható fel; ez utóbbi a Duna partján elterülő rész, míg a többi Felsőbuda. Pesttel nagyon jól megépített szép hajóhíd köti össze. A város fekvése gyönyörű, még mindig látni a néhai magyar királyok, kiváltképp Corvin Mátyás keze nyomát, ám a hajdan volt szép palotákat a török hagyta lepusztulni. Vanel Buda-képe a közelgő sikeres visszafoglalás történelmi tényének ismeretében egyfajta vihar előtti csend állapotot tükröz, amolyan végnapjait élő katonai támaszpont benyomását kelti akkor, amikor így zárja a Budáról szóló szócikkét: „Ez egy nagy, szép, jól megépített, ám kevés lelket számláló város, lakói szinte csak a szpáhik és a mindig nagyszámú janicsár garnizonbeliek. (*Cette ville est grande, belle & bien bâtie, mais mal peuplé & n'a presque pour habitans que les Spahis & les Janissaires de la Garnison qui est toujours fort nombreuse.*)⁴²)

Claude Vanel történetírásának számos művelődéstörténeti vonatkozása is van. Ezek egy részét azóta már megcáfolta a tudomány, más része viszont vitathatatlan öröksége történelmünknek. Lássunk mindkettőre egy-egy példát! A Vanel rajzolta Várad-kép (*Waradin*) nemcsak arról nevezetes, hogy sokáig ellenáll a töröknek és tulajdonképpen így a legrövidebb ideig török kézen lévő városok egyike, hiszen 1598-ban hiába vonult a török hatalmas sereggel Várad ellen, azt csak 1660-ban tudta bevenni, csakhogy alig negyedszázadnyi török uralom után visszavették a császáriak! Emellett felhívja a figyelmet arra, hogy az 1190-es év táján László király méltán híressé vált „szép Notre Dame-ot” építtetett, továbbá nevezetes a hely még végveszély esetén a magyarok hite szerint megelevenedő harcos szobrairól is, ami nyilván a Szent László-legenda valamiféle áthallására utal.⁴³

Szombathely (Sabarie) több vonatkozásban is itt említendő. Egyrészt Vanel azon kevés szótáríró közé tartozik, aki Szombathely, pontosabban Sabarie neve kapcsán nem keveredik meg. Sabarie-t tudniillik rendszeresen összekeverik Sárvárral (Sarwar)!

³⁹ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 13–15.; Brown leírását ld. Szamota: *Régi utazások Magyarországon...* i. m. 309–310., 319–320.

⁴⁰ Szamota: *Régi utazások Magyarországon...* i. m. 330.

⁴¹ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 42.

⁴² Uo. 45–46.

⁴³ Uo. 28.

Sabarie címszó alatt egyrészt elmeséli, hogy 316 táján itt született Szent Márton püspök, a nyugati kereszténység egyik legnagyobb alakja. (Martin Saint évêque de Tours, fut un des grands hommes de l’Eglise d’Occident, pendant la quatrième siècle: Né à Sabarie, en Pannonie vers l’an 316.) Másrészt ismerteti, akkor még mintegy lehetséges tudományos verzióként számba vett véleményként, hogy úgy tűnik, itt halt meg Ovidius, a római költő-fejedelmek egyike.⁴⁴

Köztudott, hogy a költő nagy valószínűséggel három évvel élte túl Augustust, de nem kapott kegyelmet, s száműzetésben hunyt el. Sírját mind ez ideig nem sikerült megtalálni, ám ennek apropóján közel fél évezreddel ezelőtt megszületett a szombathelyi Ovidius-legenda. 1508-ban ugyanis a város határában találtak egy római kori boltozatos sírt, amelyen arany- és ezüsttáblákra vésvé egy sírfelirat és néhány versrészlet volt olvasható. A síremlék maradványai még a 16. század zűrzavaraiban eltűntek, ám az egykori feljegyzések megőrizték a sírfeliratot, amelyet Vanel is közöl latinul⁴⁵ (a latin nyelvű szöveg Balogh Gyula fordítása).

*Hic situs est Vates, quem Divi Caesaris ira
Augusti, patria cedere jussit humo.
Saepe miser voluit patriis occumbere terris,
Sed frustra: hunc illi fata dedere locum.*

*Itt pihen a költő, kit az isteni Caesar Augustus
Bosszúja honából messzire számkivetett.
Hogy vágyott a szegény édes honi földbe pihenni,
Hasztalan! itt rendelt néki a sors temetőt!*

A szombathelyi Ovidius-legenda lényege, hogy a költő Augustus halála után kegyelmet kapott, Tomiból történő hazautazása közben azonban Savariában meghalt. Mindenestre a 16–17. századi Európában szép számmal akadtak olyanok, akik úgy gondolták, hogy Szombathelyen Ovidius sírját találták meg. Így egészen a 18. századig szinte minden szótár említi Szombathely nevét, hiszen ha az erre vetődő művelt ember tehette, úgy eljött e városba leróni kegyeletét.

Antoine-Augustin Bruzen de la Martinière szótárában⁴⁶ - közel fél évszázaddal később - természetesen a Szent Márton-történettel együtt szintén szerepel még ez a legenda. Martinière Lazius és Clusius munkáira hivatkozva jelöli meg színhelyül Szombathelyt Ovidius kapcsán.⁴⁷ Megjegyzi, hogy Savaria Claudius császár által alapítottatott. Savaria

⁴⁴ Uo. 59–61.

⁴⁵ Uo. 60.

⁴⁶ Antoine-Augustin Bruzen de La Martinière (1662–1746) korának egyik nagytekintélyű geográfusa és történetiszótár-írója. Fő műve: *Le Grand Dictionnaire géographique et critique*. 9 tomes en 10 vols. P. Gosse – R.-C. Alberts – P. de Hondt, La Haye, 1726–1739.

⁴⁷ Wolfgang Lazius német filológus (1514–1565) elsőként írja le ezt az „Ovidius-legendát”. Michaud: *Biographie Universelle, Ancienne et Moderne*. i. m. 23. k. 1819. 473–474. Erre utalást tesz botanikai munkájának előszavában a franciák által Charles de l’Écluse néven ismert Carolus Clusius, aki 1583-ban Németújvárott Batthyány Boldizsár vendége volt és megírta *Rairorum aliquot stirpium per Pannoniam, Austriam et vicinas quasdam provincias observatarum historia* című növénytanát. Vö.

(Stain am Anger) apropóján Martinière figyelmeztet arra, hogy ez nem azonos település Sárvárral (Sarwar), bár ezt mostanság sokan így gondolják. Vanel alapján közli a sírverset és az Ovidius-tisztelők kultikus helyeként emlegeti Szombathelyt, amely ezek szerint afféle Ovidius-zarándokhely volt.⁴⁸ Ennek mit sem von le jelentőségéből az a tény, hogy napjaink tudományos cáfolatában ez nem több újjáéledő legendánál.⁴⁹

Végezetül vessünk egy pillantást a Claude Vanel közlésében ismertté vált magyar királyi családfára! Megjelenésekor nyilván ez volt a legfrissebb és legteljesebb magyar királyi genealógia. A híres Bongarsius-gyűjteményben közölt családfa egyfajta „bővített újrakiadás” ez, amely a maga tévedéseivel együtt meglepő részletességgel tekinti át a magyar királyok névsorát – francia logikában.⁵⁰

Michaud: *Biographie Universelle, Ancienne et Moderne*. i. m. 23. k. 1819. 519–522. ill. *A magyar irodalom története I.* 498-499.

⁴⁸ Bruzen de La Martinière: *Le Grand Dictionnaire géographique et critique*. i. m. VII. k. 1737. 5. *Sabarie* címszó.

⁴⁹ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 59–60. Brown is emlegeti. „Sokan azt állítják és hiszik, hogy Ovidius, a híres költő Magyarországon, Sabaria városában halt meg. (...) E városban, mint mondják, sírja és a saját maga készítette sírját mai napig is látható” - jegyzi le 1669-1670-ben az angol utazó. Ld. Szamota: *Régi utazások Magyarországon...* i. m. 311. Az 1998-ban alakult Savaria Légió Egyesület ma is úgy tartja, hogy i. sz. 17-ben Szombathelyen halt meg Ovidius. Véleménye szerint mindaddig, amíg meg nem találják sírját, nincsen érdemi cáfolata ennek az állításnak. Vö. Cseri Péter: Újraéledő Ovidius-legenda. *Népszabadság*, 2000. november 25.

⁵⁰ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 9–11. Az Árpád-ház uralkodóinak tablójára, továbbá a legkorszerűbb Árpád-házi családfára vonatkozóan ld. Kristó Gyula – Makk Ferenc: *Az Árpád-ház uralkodói*. I.P.C Könyvek, Budapest, 2000.

A magyar királyok listája⁵¹

A trónralépés éve	Az uralkodó neve	Az uralkodás időtartama	
		év	hónap
1000 vagy 1020	Saint Estienne (Szent István)	28 vagy 38	0
1038	Pierre d'Allemand (Orseolo Péter)	4	0
1042	Ovon ~ Aban (Aba Sámuel)	2	0
1044	Pierre d'Allemand, az a Némethonbeli Péter (Orseolo Péter)	2	0
1046	André I (I. András)	15	0
1061	Bela I (I. Béla)	2	0
1063	Solomon (Salamon)	11	0
1074	Geiza ~ Gezcza I (I. Géza)	7	0
1077	Ladislav I (I. Szent László)	18	0
1095	Coloman ~ Colan (Könyves Kálmán)	19	0
1114	Estienne II (II. István)	18	0
1132	Bela II (II. Vak Béla)	9	0
1141	Geiza ~ Gezcza II (II. Géza)	20	0
1161	Estienne III (III. István)	11	0
1172	Ladislav Usurpateur, azaz Trónbitorló László (II. László)		6
1172	Estienne IV (István)		5
1173	Bela III (III. Béla)	23	0
1195	Emeri (Imre)	8	
1204	Ladislav II (III. László)		
1205	André II dit Jerosolimitain, azaz Jeruzsálemtjárt II. András (II. András)	30	0
1235	Bela IV (IV. Béla)	25	0
1260	Estienne V (V. István)	12	0
1272	Ladislav III (IV. Kun László)	18	0
1290	André III dit Venezien, azaz III. Velencei András (III. András)	11	0

⁵¹ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 9–11. Vanel mindegyik Magyarországgal kapcsolatos munkájában megtalálható ez az uralkodói lista, amelynek forrása a Bongarsius-gyűjtemény. Készült Joannes Pistorius alapján (Joannes Pistorius: *Illustrium veterum scriptorum, qui rerum a Germanis per multas aetates gestarum historias vel anaes posteris reliquerunt...* Ex bibliotheca Joannis Pistorii Nidani D, Francofurti, apud haeredes Andreae Wecheli, 1583–1584.) és I. Rudolf császár uralkodásakor zárul. Ld. Jacobus Bongarsius: *Rerum Hungaricarum scriptores varii. Historici, geographici.* Apud heredes Andreae Wecheli, Claudium Marnium, & Ioan. Aubrium, Francofurti, 1600. 49–55. Ezt bővíti tovább Claude Vanel.

	Charles I dit Martel, azaz Martell Károly	0	0
1301	Vencelas (Vencel)	0	0
1305	Othon (Ottó)	0	0
1310	Charles Robert ~ Charobert (Károly Róbert)	32	0
1341	Louis I (I. Nagy Lajos)	40	0
1382	Marie (Mária, I. Nagy Lajos lánya)	0	0
1383	Charles III dit le Petit (III. Kis Károly)	0	3
1387	Sigismond (Zsigmond)	51	0
1438	Albert d'Autrich (Habsburg Albert)	2	0
1440	Ladislav IV (I. Jagelló Ulászló)	4	0
1445	Jean Corvin, dit Huniade (Hunyadi János)	8	0
1452	Ladislav V (V. László)	6	0
1458	Matthias Corvin (Corvin Mátyás)	32	0
1490	Ladislav VI (II. Jagelló Ulászló)	25	0
1526	Louis II dit le Jeune, azaz II. Ifjú Lajos (II. Lajos)	11	0
1526	Jean de Zapol (Szapolyai János)	0	0
1540	Jean Estienne ~ Sigismond (János Zsigmond)	0	0
1527	Ferdinand I (I. Ferdinánd)	37	0
1564	Maximilien I (I. Miksa)	12	0
1576	Rodolphe (I. Rudolf)	36	0
1612	Matthias (II. Mátyás)	7	0
1619	Ferdinand II (II. Ferdinánd)	18	0
1637	Ferdinand III (III. Ferdinánd)	20	
1657	Leopold Ignace még apja életében választott meg királynak 1655-ben (I. Lipót)		

Ez a lista a maga tévedéseivel együtt is korrekt ismeretanyagot közöl. Így *Visegrád* címszó alatt leírja, hogy a nápolyi Kis Károly, aki három hónapig volt magyar király, midőn a fején megsebesült egy magyar főúr keze által, Visegrádba vitették, hol sebkezelés ürügyén megfojtották.⁵²

Megjegyzendő, hogy e névsor „leglátványosabb” hibái az Árpád-házi és a vegyes házi királyok névsorában az interregnumok és a trónviszályok kapcsán érhetők tetten. Hibát számosat találni, a tény és időbeli tévedései közül példa gyanánt szabadjon a következőket megemlítenünk: Trónbitorló László és IV. István ellenkirályok voltak, fellépésük tíz évvel korábbra teendő. IV. Béla 1270 májusában bekövetkezett haláláig uralkodott, így fia, V.

⁵² Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 82.

István nem 12, hanem mindössze 2 évig ült a magyar királyi székhelyben. Vencel és Ottó koronás főek voltak. A régensség francia történelmi párhuzamában nem tud mit kezdeni „a király nélküli királyság” magyar megjelenésével. Miután Hunyadi János - Vanel logikájában - az istentől származó királyi jogokkal felruházott kormányzó, személye akadály nélkül illeszthető a magyar királyok névsorába V. László 1452-es trónra lépéséig!

A tévedések lehetőségeit módszertanilag úgy próbálja redukálni, hogy némiképp szokatlan módon a magyar királyok névsorában nem csak azt az időpontot adja meg, amelyik évben trónra lépett az illető uralkodó, hanem azt is, hogy hány évig, illetve hány hónapig uralkodott. Így az esetek zömében a nulla év és nulla hónap együttese lesz hivatott a trónkövetelő nevének beemelésére.

A szótáríró tényközlési igénye láthatóan nem tud viszont mit kezdeni az ellenkirályokkal, illetve azokkal a történelmi helyzetekkel, amikor nem egyenes ági a királyi vérvonallal. Ezt látjuk az Árpádok kihalását követő zürös évtized királynévsoránál éppúgy, mint a Mohács utáni időszak vonatkozásában.

A katolikus Vanel számára nyilvánvaló, hogy Szapolyai János és János Zsigmond nem tekinthető legitim uralkodóknak, végtére XIV. Lajos korában elképzelhetetlen a szabad királyválasztás jogának bármifajta legitimációja – erre a történelemkönyvek lapjain sem ildomos kísérletet tenni. Íme, a magyar romlás gyökerei, amit érzékletesen fejt ki egy másik munkájában.⁵³

A legitim uralkodó mindenhatóságába vetett hit Vanel történelemszemléletének foglalta. A lista tanúsága szerint, ha valaki a legitim uralkodó ellenében kerül trónra és erről szerzőnknek tudomása van, akkor az illető történelmi személyiség még a számozási sorrendbe sem illeszthető be! Ezért Claude Vanel csak három Árpád-házi László királyról ír, mivel II. Lászlót „Trónbitorlóként” tartja számon. Tévedései tehát nem csak ténybeli, időbeli, de ideológiai megfontolásokból is fakadnak. Mindez persze érdemben nem változtat azon a tényen, hogy Vanel munkássága a későbbiekben is a Magyarországra vonatkozó ismeretek egyik meghatározó kézikönyve lesz, hiszen ő volt az első, aki szisztematikusan összegyűjtötte a Magyarországra vonatkozó korabeli híradásokat, szembesítette ezeket az ország korábbi történetére vonatkozó ismeretanyaggal, kiadta a csatákról szóló beszámolókat, és még forrásokat is közölt – szótáríró lévén egy-egy helységnevéhez kötetendő címszó apropóján!

Vanel a történelem keresztmetszetében így summázza a magyar jellemet: „E királyság népei inkább mutatnak hajlandóságot a háborúra, mint a kereskedelemre vagy az iparra, keveset törődnek az otthon tisztaságával. A főurakat leginkább kertjeik és fürdőik érdeklik. Egyébiránt megelégszenek azzal, hogy palotáik tágasak legyenek és nem törekednek azokat festményekkel vagy szép bútorokkal díszíteni. A pórnép rosszul épített viskókban lakik; ezek afféle pásztorkunyhóhoz hasonlatosak. A nemesi származású ifjak szőnyegen, a mestereberek szénán alszanak. Olyan mentéket viselnek, mint a lengyelek és a leggazdagabb levantei szövetekből készítették, nagy gombok és hímzések díszítik. Ezek a népek erősek, ügyesek és bátrak, de fukarok, bosszúállók és álságosok.”⁵⁴

⁵³ E felfogás szerint Zrínyi Péternek és társainak a kivégzése arra figyelmeztet, hogy miután a királyokat Isten adta, tisztelni kell őket akkor is, ha uralkodásukat jogtalannak és hatalmukat túl abszolútnak érezzük. Ld. Köpeczi: *A Rákóczi-szabadságharc és Franciaország*. i. m. 408.

⁵⁴ Vanel: *Le Royaume de la Hongrie...* i. m. 107–108.

Természetesen Vanel Magyarországról írott tudósításában fontos helyet foglalnak el bányavárosok is. A bányavárosokról szóló tudósítása egyébiránt majdhogynem szó szerint a már emlegetett Edward Brown kivonatolása. Az angol utazó pontos, részletező, hosszú műszaki, technikai leírásait elhagyva Claude Vanel – a szótár szócikk kerete biztosította lehetőségéhez képest igen részletesen – két városról ír. Ezek nyilván való módon Schemnits (Selmezbánya)⁵⁵ és Cremnits (Körmöc).⁵⁶

Selme (Schemnits) kapcsán kiemeli, hogy ma ez a legnagyobb magyarországi bányaváros, amely főképpen az ezüstabányászatáról nevezetes. A város nagyon szép, három temploma van és a lakosok nagy része lutheránus. Három vára közül a régi vár a városban van. Itt reggel hat órakor, délben és este hat órakor igen kellemes zene hallható, melyet az általuk föltalált gépezet játszik.⁵⁷

Körmöcbánya (Cremnits) a másik kiemelt bányaváros. A körmöci aranybányákról tudja, hogy ezek a legrégebbiek. Ebben a bányában már többször találtak nagydarab tiszta aranyat. Ezek közül híresek a Bécsben és Szászországban megcsodálható és itt bányászott öklömnyi nagyságú aranyrögök. Körmöc környékén mindenütt sárga a föld. Itt aranymosás folyik. A legegyszerűbb aranykinyerési eljárás a mosás. Ilyenkor az ércet kimossák, vásznakban porrá zúzzák, vizet eresztenek rá és folytonosan rázzák. Így a föld, valamint a könnyebb anyagok kimosódnak, a súlyosabb részek és a fémek visszamaradnak. Hasonló az eljárás a birkabőrrel is. Ekkor a bőroket a bányákból jövő vízbe vagy az aranytartalmú hegyekből fakadó apró patakokba belemártják. Így a víz és egyéb könnyű anyag elsodródik, ám a nehezebb részecskék fennakadnak a gyapjában. Ily módon sokan szereztek már aranygyapjút (*Toison d'Or*) - állapítja meg Brown alapján.⁵⁸

E két városkép idézése bizonyíték arra, hogy Claude Vanel 1686-ban Kölnben *Le Royaume de la Hongrie ou description nouvelle, Chronologique, Géographique de ce Royaume selon d'estat auquel il se trouve à present et des choses les plus memorables y arrivées* (A Magyar Királyság jelen állapotának és legnevezetesebb történéseinek új, kronológiai és geográfiai leírása) címen megjelent könyvecskéje, pontosabban Magyarországról írt geográfiai, történelmi és kronológiai szótára a tévedéseivel, a kompilációival együtt is hasznos információk tárháza. Szinte minden témaköre érdeklődésre tarthat számot. Az éles szemű Edward Brown 1669–1670-es útleírása - az angol utazó nevét természetesen nem említi Vanel - úgy tűnik, az egyik legfontosabb forrása, legalábbis a magyar hétköznapi bemutatásának tárgyában. E forrás korrekt, személyes tapasztalatokon nyugvó és Vanel könyvének kiadásakor még elavultnak semmiképp sem tekinthető. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy Vanel művei az épp akkor zajló Szent Liga-háborúról a relatíve friss tudósítás élményét is ígérték a kor olvasójának, érthetővé válik, hogy hasonló címen miért tudta több kiadásban is megjelentetni Magyarországról szóló írásait a montpellier-i számvevőszék tanácsosa, aki ezzel kétségtelenül sokat olvasott, összességében jól megírt, megszerkesztett könyvet hagyományozott a korabeli magyar történések iránt érdeklődő olvasóra.

⁵⁵ Uo. 38–39.

⁵⁶ Uo. 40–41.

⁵⁷ Uo. 38–39.

⁵⁸ Uo. 40.

